

Ключові 10 досягнень Східного партнерства: український вимір

1) Регіональна взаємодія і співпраця між країнами Східної Європи під егідою Європейського Союзу та без участі Росії

Започаткування у травні 2009 р.¹ Східного партнерства мало на меті створення регіонального майданчика з шести східноєвропейських країн – Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдови і України - для розвитку їх співпраці між собою і посилення співпраці та інтеграції з ЄС. Завдяки створенню Східного партнерства відбулося переформатування пострадянського простору, внаслідок чого Росія втратила монополію впливу на пострадянські країни, хоча й досі зберігає домінуючий вплив у низці країн СхП. Варто відзначити важливу роль Східного партнерства у безпековому вимірі – як для ЄС, так і для країн Східного партнерства. Підвищилась політична увага до регіону, а країни Східного партнерства отримали можливість посилити політичний діалог, а також долучатися до формування спільного порядку денного (шляхом участі у самітах СхП, міністерських зустрічах та інших форматах політичного залучення). Тобто, з'явився ще один майданчик для зустрічей з лідерами держав-членів ЄС на найвищому рівні, на відміну від двосторонніх самітів, де присутні лише лідери інституцій ЄС.

2) Підписання трьома країнами-партнерами (Україною, Грузією та Молдовою) Угод про асоціацію та створення зон вільної торгівлі між ними і Євросоюзом

Грузія і Молдова ратифікували свої Угоди про асоціацію 29 листопада 2013 року. Угоди були підписані 27 червня 2014 року і почали діяти з 1 вересня того ж року.

Що стосується України, переговори між нашою державою та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС. Протягом 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Угода про асоціацію між Україною та ЄС стала найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. 30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію, а 19 липня 2012 р. парафровано розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі. У 2014 р. Угода була підписана, а також ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом. Відповідно до статті 486 Угоди, з 1 листопада 2014 р. здійснювалося її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності, а у повному обсязі Угода набула чинності з 1 вересня 2017 року².

Окрім того, у 2014 році ЄС надав Україні автономні торговельні преференції в рамках ПВЗВТ. Вони в односторонньому порядку зменшили тарифи для українських товарів. А у 2016 році тимчасово почала діяти Півна та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС (повністю – в рамках Угоди про асоціацію з 1 вересня 2017 р.). Сьогодні Європейський Союз є основним торговельним партнером, до якого експорт товарів з України останні два роки стрімко зростає. За підсумками 2018

¹ Спільна заява Східного партнерства у Празі, 7 травня 2009 р., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_437

² «Угода про асоціацію», Урядовий портал, <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociasiyu>

року експорт товарів з України до ЄС перевищив експорт 2013 року (довоєнний рівень) фактично на 3,4 млрд. дол. до 20,16 млрд. дол. та склав 42,6% від загального експорту України. При цьому зростання експорту відбувається в умовах тимчасово окупованих територій АР Криму та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Динаміка експорту товарів з України до ЄС, млрд. дол. США³:

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
9,5	13,05	17,97	17,08	16,76	17	13,02	13,5	17,53	20,16

Динаміка імпорту товарів з ЄС до України, млрд. дол. США⁴:

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
15,39	19,1	25,75	26,16	27,05	21,07	15,33	17,14	20,8	23,18

Також зросли обсяги торгівлі з країнами Східного партнерства. Наприклад, у 2017 році експорт товарів до п'яти країн СхП збільшився на 29%, а імпорт – на 30%⁵.

3) Впровадження стандартів ЄС у різних секторах шести країн Східного партнерства

Дорожні карти, які розробляє Європейський Союз в рамках співпраці з країнами Східного партнерства, є програмними документами, які створюють регіональні формати співробітництва між країнами СхП і стимулюють їх до проведення реформ. Хоча впровадження європейських стандартів у різних секторах більш детально прописане в Угодах про асоціацію, програмні документи для країн Східного партнерства часто доповнюють і розширюють Угоди, а в окремих сферах – передбачають вимоги, які не згадуються в Угодах про асоціацію (детальніше, наприклад, тут⁶). У квітні 2012 р. був розроблений документ «Східне партнерство: Дорожня карта до Саміту восени 2013 року», який був деталізований двома спільними робочими документами: «Дорожня карта Східного партнерства на 2012-2013 рр.: двосторонній вимір» та «Дорожня карта Східного партнерства на 2012-2013 рр.: багатосторонній вимір». У грудні 2016 р. Єврокомісія оприлюднила Спільний робочий документ «Східне партнерство – 20 досягнень до 2020 р. Фокусуючись на ключових пріоритетах та конкретних результатах», який було доповнено у червні 2017 року. При цьому кількість питань і сфер, в яких ЄС співпрацює з країнами СхП, постійно розширюється. «20 досягнень Східного партнерства до 2020 р.» передбачають низку завдань для країн Східного партнерства у 20 сферах, три з яких є наскрізними - 1) громадянське суспільство 2) гендерна рівність 3) стратегічні комунікації, а інші 17 згруповані в рамках чотирьох пріоритетів: 1) Економічний розвиток і ринкові можливості; 2) Посилення інституцій та належного урядування; 3) Взаємопов'язаність, енергоефективність, довкілля та зміна клімату; і 4) Мобільність та контакти між людьми⁷.

³ Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>). З 2009 р. по 2017 р. за уточненими річними даними.

⁴ Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>). З 2009 р. по 2017 р. за уточненими річними даними.

⁵ «Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року», с.10, <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/postup-ukrayiny-u-vykonanni-dvadtsyaty-dosyagnen-shidnogo-partnerstva-do-2020-roku/>

⁶ Порівняльний аналіз «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 р.» з положеннями Угоди про асоціацію: якою є додана вартість для відносин Україна-ЄС, <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/porivnyalnyj-analiz-20-ochikuvanyh-dosyagnen-shidnogo-partnerstva-do-2020-r-z-polozhennyamy-ugody-pro-asotsiatsiyu-yakoyu-ye-dodana-vartist-dlya-vidnosyn-ukrayina-yes/>

⁷ Joint Staff Working Document “Eastern Partnership – 20 Deliverables for 2020. Focusing on key priorities and tangible results”, <http://eap-csf.org.ua/onovleno-dokument-shhodo-klyuchovih-prioritetiv-ta-ochikuvanih-dosyagnen-shidnogo-partnerstva-do-2020-r/>

4) Розвиток окремих сфер завдяки програмам ЄС та Східного партнерства

Завдяки участі у Східному партнерстві країни-партнери мають можливість брати участь у низці програм, які діють в рамках Європейської політики сусідства чи безпосередньо в рамках ініціативи Східного партнерства. Ці програми спрямовані на розвиток певних сфер (малий та середній бізнес, освіта, культура, наука та інновації, академічна мобільність, інфраструктура міст тощо). Перелік цих програм включає такі ініціативи як EU4Business, EU4Energy, EU4Youth, «Креативна Європа», «Культура і креативність», «Мери за економічне зростання», «Угода мерів – демонстраційні проекти», «Erasmus+», «Горизонт 2020», «Інтегроване управління кордонами» та інші⁸.

Одним із прикладів впливу Східного партнерства є розвиток бізнес-середовища регіону. У країнах регіону Східного партнерства підприємства малого та середнього бізнесу становлять від 83% до 99% усіх підприємств – на них припадає лише близько половини всіх робочих місць у регіоні. Водночас, в ЄС на МСБ припадає більш ніж 2/3 всіх робочих місць, а впродовж останніх 5-ти років на цих підприємствах було створено 85% нових робочих місць. З моменту запуску Східного партнерства у 2009 році, ЄС надав 1,5 млрд. євро підтримки для підприємств МСБ з країн СхП. Це сприяло створенню 10 000 нових робочих місць, наданню понад 100 000 позик підприємствам та навчанню 20 000 осіб⁹.

5) Створення інституційної «архітектури» Східного партнерства - для міжурядової та міжпарламентської, а також бізнесової співпраці

Платформи та панелі Східного партнерства¹⁰, міністерські зустрічі, флагманські ініціативи є важливими майданчиками для діалогу інституцій ЄС та національних урядів, можливістю донести проблеми країн-партнерів до європейських стейкхолдерів. Співпраця між парламентами країн Східного партнерства відбувається в рамках Парламентської асамблеї ЄС – Східні сусіди (ПА ЄВРОНЕСТ), хоча Білорусь наразі не приймає участі в засіданнях ЄВРОНЕСТУ з політичних причин, пов'язаних із дотриманням демократії у країні. Наявність такого міжпарламентського діалогу допомагає гармонізувати політики та шукати консенсусні рішення, напрацьовувати візію подальшого розвитку, об'єднувати зусилля у проведенні реформ та поглибленні інтеграції з ЄС. Окрім того, у червні 2018 р. була створена Міжпарламентська асамблея «Україна-Молдова-Грузія»¹¹.

В рамках інституційної структури Східного партнерства також було створено Бізнес-форум з метою налагодження співпраці між бізнес-середовищами ЄС та країн-партнерів. Окрім того, в структурі Східного партнерства діє Конференція місцевих та регіональних рад (CORLEAP), яка включає 36 представників (18 представників Комітету регіонів ЄС та 18 представників місцевих та регіональних влад країн Східного партнерства, по 3 представника від кожної з 6 країн-партнерів).

6) Створення Форуму громадянського суспільства Східного партнерства як дієвого механізму взаємодії громадськості країн-партнерів і ЄС та впливу на національні уряди й інституції ЄС

⁸ Детальніше: <http://eap-csf.org.ua/eastern-partnership/pro-shidne-partnerstvo/>

⁹ За даними, станом на 2017 р. <https://www.euneighbours.eu/uk/east/stay-informed/publications/20-klucovih-zavdan-na-period-do-2020-roku-zabezpecenna-vidcutnih>

¹⁰ EaP CSF Members Consultation on the Revised System of Multilateral Platforms and Panels, <https://eap-csf.eu/eap-csf-members-consultation-on-the-revised-system-of-multilateral-platforms-and-panels/>

¹¹ «Україна, Грузія та Молдова підписали заяву про Міжпарламентську асамблею», Укрінформ, 9 червня 2018 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2477393-ukraina-gruzia-ta-moldova-pidpisali-zaavu-pro-mizparlamentsku-asambleu.html>

Спільна заява першого Саміту Східного партнерства у Празі передбачала, серед низки інституційних механізмів регіональної співпраці, створення Форуму громадянського суспільства Східного партнерства¹² як каналу комунікації інституцій ЄС з громадянським суспільством країн-партнерів. Створення такого інституційного майданчика дало унікальну можливість для мережування організацій громадянського суспільства країн регіону, діалогу на різних рівнях та проведення крос-регіональних досліджень. Завдяки об'єднанню зусиль країнам регіону легше достукатися до ЄС у разі необхідності привернення уваги до певних проблем, а завдяки використанню адвокаційних інструментів Форуму національні платформи мають можливість доносити свою позицію з тих чи інших питань до інституцій ЄС, або через них тиснути на національні уряди. Програма регрантингу Форуму громадянського суспільства Східного партнерства також сприяє регіональній співпраці, адже однією з вимог до проектів, які реалізуються в рамках програми, є залучення організацій громадянського суспільства не менш як трьох країн регіону до виконання проекту. Залученість до фахових дискусій на рівні Форуму громадянського суспільства СхП, панелей СхП та інших форматах Східного партнерства також сприяє підвищенню фаховості організацій громадянського суспільства країн регіону.

7) Дієвий механізм підтримки Європейським Союзом організацій громадянського суспільства в усіх шести країнах-партнерах, підвищення інклюзивності громадян країн-партнерів до процесів багатостороннього співробітництва в СхП та їх двосторонньої співпраці з ЄС

Окрім Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, існує ряд інших інструментів підтримки Європейським Союзом організацій громадянського суспільства Східного партнерства. З започаткуванням Східного партнерства суттєво зросли обсяги фінансування ЄС такої співпраці¹³. Розпочали діяти спеціальні програми, наприклад, Регіональний механізм підтримки громадянського суспільства¹⁴ тривалістю 4 роки (2016-2020 рр.), Європейський фонд за демократію (European Endowment for Democracy), стипендійна програма для лідерів громадянського суспільства Східного партнерства, Школа Східного партнерства та інші ініціативи.

8) Підвищення мобільності населення та контактів між людьми, отримання Україною, Грузією і Молдовою в 2017 році безвізового режиму з ЄС

Лібералізація руху громадян України територією держав-членів Європейського Союзу стала предметом розгляду декількох самітів: саміт «Україна – ЄС» у Парижі у вересні 2008 р.; саміт «Східного партнерства» у Празі 7 травня 2009 р.; саміт «Україна – ЄС» у Брюсселі 22 листопада 2010 р. Так, на 14-му саміті «Україна – ЄС» Україна стала першою з країн Східного партнерства поза межами Балкан, яка отримала від Євросоюзу План дій щодо лібералізації безвізового режиму для короткострокових поїздок українських громадян до держав Євросоюзу (ПДЛВР). У січні 2011 р. подібний ПДЛВР отримала Молдова, а в 2013 р. – Грузія¹⁵. Отримання безвізового режиму асоційованими країнами згадується як одне з завдань «20 досягнень Східного партнерства» у частині,

¹² Форум громадянського суспільства Східного партнерства, <https://eap-csf.eu/>

¹³ Див., наприклад Мартинюк В. Фінансова допомога ЄС – взаємовигідне співробітництво, <https://geostrategy.org.ua/ua/analitika/item/1291-finansova-dopomoga-es-ukrayini-vzaemovigidne-spivrobitnitstvo/1291-finansova-dopomoga-es-ukrayini-vzaemovigidne-spivrobitnitstvo>

¹⁴ Eastern Partnership Civil Society Facility, <http://eapcivilsociety.eu/>

¹⁵ Комар Н.В. Процес візової лібералізації між Україною та країнами ЄС // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. – Вип. 14, ч.1 – С.142 – <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16748/1/ПРОЦЕС%20ВІЗОВОЇ%20ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ%20МІЖ%20УКРАЇНОЮ%20ТА%20КРАЇНАМИ%20ЄС.pdf>.

що стосується візової лібералізації. Безвізовий режим ЄС з Грузією та Молдовою набув чинності з 28 березня 2017 року, а з Україною – з 11 червня 2017 р. Станом на травень 2019 р. понад 2,5 млн. українців уже скористалось безвізом, починаючи з червня 2017 р., коли він набув чинності¹⁶.

9) Посилення поінформованості про ЄС та його діяльність в країнах-партнерах

Завдяки розвитку співпраці Європейського Союзу з країнами Східного партнерства у країнах-партнерах, залученню країн до участі у різноманітних програмах ЄС та СхП, а також завдяки участі в різного роду інституційних майданчиках посилилась поінформованість громадян цих країн про Європейський Союз та можливості в рамках Східного партнерства.

За результатами соціологічних досліджень, у 2018 р. довіряли ЄС 66% українців (на 7% більше, ніж у 2017 р.)¹⁷.

10) Відчуття та усвідомленість в суспільствах країн-партнерів щодо їх належності до єдиного Європейського простору

Поглиблення співпраці та інтеграції з Європейським Союзом сприяє прищепленню європейських цінностей, підвищує обізнаність громадян країн-партнерів про ЄС, посилює їх відчуття себе європейцями.

Результати соціологічних опитувань¹⁸ свідчать про те, що останніми роками зростає кількість громадян України, які вважають, що Україні потрібно стати членом Європейського Союзу. При цьому станом на серпень 2018 р. абсолютна більшість населення (60%) вважали, що Україні важливо продовжувати проєвропейські реформи, навіть якщо ЄС не надаватиме державі перспективу членства.

Водночас в українському суспільстві поступово зростає кількість людей, що сприймають себе як європейців (44% в серпні 2018 р., порівняно з 40% в жовтні 2017 р., 38% в червні 2017 р. та 34% у травні 2013 р.), при цьому потрібно визнати, що загалом по Україні частка тих, хто європейцями себе не вважає, ще незначною мірою переважає і становить 48% опитаних.

Як Ви вважаєте, чи потрібно Україні стати членом Європейського Союзу?

	Червень 2006	Грудень 2009	Серпень 2012	Грудень 2013	Березень 2014	Серпень 2018
Так	43,7	42,8	42,1	48,0	47,5	51,5
Ні	35,9	32,9	38,6	35,9	36,6	33,7
Важко сказати	20,4	24,3	19,3	16,1	15,9	14,8

Чи вважаєте Ви себе європейцем?

	Травень 2013	Травень 2014	Листопад 2015	Червень 2017	Жовтень 2017	Серпень 2018
Безумовно, так	10,0	10,0	15,7	11,0	13,6	15,0
Скоріше, так	24,3	27,6	30,9	26,8	26,3	29,0

¹⁶ «Безвізом вже скористались понад 2,5 мільйони українців – Президент», Укрінформ, 12 травня 2019 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2698438-bezvizom-vze-skoristalisa-ponad-25-miljoni-ukrainciv-prezident.html>.

¹⁷ Opinion Survey 2018: Regional Overview, <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/publications/opinion-survey-2018-regional-overview>

¹⁸ Європейська інтеграція у вимірі громадської думки, 28 вересня 2018 р., <https://dif.org.ua/article/evropeyska-integratsiya-u-vimiri-gromadskoi-dumki>.

Скоріше, ні	29,1	28,0	25,3	29,0	26,1	27,9
Безумовно, ні	25,9	24,2	17,1	25,7	21,4	20,5
Важко відповісти	10,7	10,3	10,9	7,6	12,7	7,7

Матеріал підготовлений Керівним комітетом та Секретаріатом Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства з урахуванням результатів опитування, яке проводилось серед членів Української національної платформи ФГС СхП протягом 19-24 квітня 2019 року.